Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

22 februarie 2018*

„Neîndeplinirea obligațiilor de către un stat membru – Directiva 91/271/CEE – Tratarea apelor urbane reziduale – Hotărâre a Curții de constatare a unei neîndepliniri a obligațiilor – Neexecutare – Articolul 260 alineatul (2) TFUE – Sancțiuni pecuniare – Sumă forfetară – Penalitate cu titlu cominatoriu”

În cauza C-328/16,

având ca obiect o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor formulată în temeiul articolului 260 alineatul (2) TFUE, introdusă la 10 iunie 2016,

Comisia Europeană, reprezentată de G. Zavvos, de E. Manhaeve și de D. Triantafyllou, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg,

reclamantă,

împotriva

Republicii Elene, reprezentată de E. Skandalou, în calitate de agent, cu domiciliul ales în Luxemburg,

pârâtă,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din domnul L. Bay Larsen, (raportor), președinte de cameră, și domnii J. Malenovský, M. Safjan, D. Šváby și M. Vilaras, judecători,

avocat general: domnul N. Wahl,

grefier: domnul R. Schiano, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 22 iunie 2017,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

* Limba de procedură: greaca.

Hotărâre

1 Prin cererea introductivă, Comisia Europeană solicită Curții:

– constatarea faptului că, prin neadoptarea tuturor măsurilor pe care le impune executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), Republica Elenă nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 260 alineatul (1) TFUE;

– obligarea Republicii Elene la plata către Comisie a penalității cu titlu cominatoriu propuse în cuantum de 34 974 de euro pe zi de întârziere în executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), din ziua în care va fi pronunțată hotărârea în prezenta cauză până în ziua în care va fi executată Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385);

– obligarea Republicii Elene la plata către Comisie a unei sume forfetare zilnice de 3 828 de euro, din ziua pronunțării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), până în ziua în care va fi pronunțată hotărârea în prezenta cauză sau până în ziua în care va fi executată Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), dacă aceasta este anterioară, și

– obligarea Republicii Elene la plata cheltuielilor de judecată.

Cadrul juridic

2 Potrivit articolului 1 din Directiva 91/271/CEE a Consiliului din 21 mai 1991 privind tratarea apelor urbane reziduale (JO 1991, L 135, p. 40, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 43), astfel cum a fost modificată prin Directiva 98/15/CE a Comisiei din 27 februarie 1998 (JO 1998, L 67, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 201) (denumită în continuare „Directiva 91/271”), aceasta se aplică colectării, tratării și evacuării apelor urbane reziduale, precum și tratării și evacuării apelor uzate care provin din anumite sectoare industriale. Ea urmărește protejarea mediului împotriva deteriorării cauzate de evacuarea apelor urbane reziduale.

3 Articolul 2 din directiva menționată definește la punctul 1 „ape[le] urbane reziduale” ca fiind „apele menajere uzate sau amestecul de ape menajere uzate cu ape industriale uzate și/sau ape de scurgere”. Acest articol definește de asemenea, la punctul 4, „aglomerare[a]” ca fiind o zonă în care populația și/sau activitățile economice sunt concentrate suficient, astfel încât să fie posibilă colectarea apelor urbane reziduale în vederea dirijării lor către o stație de epurare sau un punct final de evacuare, iar, la punctul 6, echivalentul-locuitor (denumit în continuare „EL”) ca fiind „încărcarea organică biodegradabilă cu o cerere biochimică de oxigen în cinci zile (CBO5) de 60 de grame de oxigen pe zi”. La punctul 8 din articolul menționat, „tratarea secundară” este definită ca fiind „tratarea apelor urbane reziduale printr-un procedeu care conține în general o tratare biologică cu decantare secundară sau printr-un procedeu care permite respectarea condițiilor din tabelul 1 din anexa I”.

4 Potrivit articolului 3 alineatul (1) din directiva menționată:

„Statele membre veghează ca toate aglomerările să fie echipate cu sisteme de colectare a apelor urbane reziduale: […]

Pentru evacuările de ape urbane reziduale în ape receptoare considerate ca «zone sensibile», definite la articolul 5, statele membre asigură instalarea unor sisteme de colectare până la 31 decembrie 1998, pentru aglomerările al căror EL este mai mare de 10 000.

Atunci când instalarea unui sistem de colectare nu se justifică, fie pentru că nu ar prezenta interes pentru mediu, fie pentru că instalarea sa presupune un cost excesiv, se utilizează sisteme individuale sau alte sisteme corespunzătoare care să asigure un nivel identic de protecție a mediului."

5 Regulile generale aplicabile apelor urbane reziduale figurează la articolul 4 din aceeași directivă, care prevede la alineatul (1):

„Statele membre veghează ca apele urbane reziduale care intră în sistemele de colectare, înainte de a fi evacuate, să facă obiectul unei tratări secundare sau echivalente, în următoarele împrejurări:

– până la 31 decembrie 2000, pentru toate evacuările care provin de la aglomerări cu EL mai mare de 15 000;

[…]"

6 Articolul 5 alineatele (1) și (2) din Directiva 91/271 prevede:

„(1) În sensul alineatului (2), statele membre identifică, până la 31 decembrie 1993, zonele sensibile pe baza criteriilor definite la anexa II.

(2) Statele membre veghează ca apele urbane reziduale care intră în sistemele de colectare, înainte de a fi evacuate în zonele sensibile, să facă obiectul unei tratări mai riguroase decât cea descrisă la articolul 4, până la 31 decembrie 1998, pentru toate evacuările care provin din aglomerări cu EL mai mare de 10 000."

Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385)

7 În Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), Curtea a statuat că, prin neadoptarea măsurilor necesare pentru instalarea unui sistem de colectare a apelor urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio și prin nesupunerea la o tratare mai riguroasă decât tratarea secundară a apelor urbane reziduale din regiunea respectivă înainte ca acestea să fie evacuate în zona sensibilă a golfului Eleusis, Republica Elenă nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 3 alineatul (1) al doilea paragraf și al articolului 5 alineatul (2) din Directiva 91/271.

Procedura precontencioasă și procedura în fața Curții

8 În cadrul controlului executării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), serviciile Comisiei au solicitat autorităților elene, prin scrisoarea din 6 august 2004, informații cu privire la măsurile adoptate în vederea executării acestei hotărâri.

9 Prin scrisoarea din 14 iunie 2005, aceste autorități au transmis serviciilor Comisiei un calendar pentru executarea lucrărilor necesare în vederea punerii în conformitate cu hotărârea menționată. Potrivit acestui calendar, sistemul de colectare a apelor urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio trebuia să fie pus în funcțiune la 20 iunie 2009.

10 Prin scrisoarea de punere în întârziere din 10 aprilie 2006, Comisia a indicat autorităților elene că punerea în conformitate cu cerințele Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), nu fusese încă realizată.

11 Prin mai multe scrisori în răspuns, autoritățile elene au pus accentul pe data limită prevăzută în deciziile Comisiei de aprobare a cofinanțării din Fondul de coeziune a proiectelor destinate să asigure această punere în conformitate, și anume 31 decembrie 2009. Mai precis, în răspunsul din 29 iunie 2006, autoritățile elene au afirmat că acest termen ar fi respectat, în pofida întârzierilor constatate. Pe de altă parte, autoritățile elene au informat Comisia cu privire la faptul că o acțiune privind măsuri provizorii formulată împotriva rezultatului unei cereri de ofertă pe care acestea o lansaseră în contextul menționat putea să genereze întârzieri.

12 Republica Elenă a considerat că Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), trebuia executată prin intermediul realizării unor diferite proiecte:

– crearea unui centru de tratare a apelor urbane reziduale (denumit în continuare „stația de epurare”);

– construirea unor colectoare principale pentru rețeaua apelor urbane reziduale (denumită în continuare „rețeaua principală”);

– construirea unor conducte pentru rețeaua apelor urbane reziduale (denumită în continuare „rețeaua secundară”);

– racordarea diferitor locuințe și industrii din regiunea Thriasio Pedio, în special aglomerările Aspropyrgos, Eleusina, Mandra și Magoula, la rețeaua apelor urbane reziduale (denumită în continuare „rețeaua terțiară”).

13 În răspunsurile lor ulterioare, autoritățile elene au informat Comisia că lucrările de construcție a rețelei principale continuau cu întârzieri cauzate de dificultăți tehnice, iar lucrările de construcție a rețelei secundare aveau întârzieri din cauza unei acțiuni formulate la Symvoulio tis Epikrateias (Consiliul de Stat, Grecia).

14 Invocând un anumit număr de dificultăți juridice și tehnice care au încetinit avansarea lucrărilor de punere în conformitate, autoritățile elene au solicitat prelungirea termenului stabilit în deciziile de cofinanțare a acestora și au anexat la cererea menționată un nou calendar de realizare a acestor lucrări. Potrivit respectivului calendar, lucrările de construcție a rețelei principale și a stației de epurare trebuiau să fie finalizate la 31 iulie 2010, iar lucrările de construcție a rețelei secundare, la 1 august 2010.

15 Comisia a adresat Republicii Elene, la 2 februarie 2009, un aviz motivat și, la 7 mai 2010, o scrisoare de punere în întârziere complementară.

16 Prin mai multe scrisori în răspuns și în cursul unor reuniuni, între luna februarie a anului 2010 și luna februarie a anului 2015, autoritățile elene au informat Comisia cu privire la evoluția situației.

17 Astfel, în scrisoarea din 27 noiembrie 2012, autoritățile elene au informat Comisia că stația de epurare funcționa, în cadrul unei faze experimentale, de la 27 iulie 2012 și, în mod operațional, de la 27 noiembrie 2012. În schimb, rețelele secundară și terțiară nu erau încă finalizate, chiar dacă prima dintre aceste rețele era practic terminată, cu excepția unei părți care deservea aglomerarea Eleusina, și anume sectorul Kato Eleusina.

18 În ceea ce privește rețeaua terțiară, între luna martie a anului 2013 și luna august a anului 2015, autoritățile elene au informat în mod regulat Comisia despre faptul că, din cauza unor dificultăți de ordin intern, rata de colectare a apelor urbane reziduale nu atinsese un nivel satisfăcător, numai 28 % dintre acestea fiind colectate.

19 Comisia apreciază, la momentul introducerii prezentei acțiuni, că, deși s-au scurs 12 ani de la pronunțarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), aceasta nu a fost încă pe deplin executată de Republica Elenă.

20 Pe de altă parte, Comisia nu ar fi primit de la autoritățile naționale competente niciun calendar care să fie fiabil și să permită să se aprecieze data de la care ar putea exista un progres real. Pe lângă rețeaua terțiară, nici rețeaua secundară nu ar fi fost finalizată, în special în ceea ce privește partea din aceasta care deservește sectorul Kato Eleusina, în aglomerarea Eleusina. Potrivit Comisiei, descoperirile arheologice invocate de Republica Elenă nu pot fi calificate drept „caz de forță majoră” care să justifice o astfel de întârziere în executarea lucrărilor.

21 Comisia remarcă faptul că, în afara răspunsului autorităților elene din data de 27 noiembrie 2012, nu a primit nicio dată care să facă dovada că apele urbane reziduale care au fost colectate au fost supuse unei tratări mai riguroase decât tratarea secundară. Or, pentru a dovedi caracterul suficient al tratării apelor reziduale, autoritățile elene ar fi trebuit să facă dovada bunei funcționări a stației de epurare într-o perioadă de 12 luni, prin intermediul unor prelevări de eșantioane efectuate conform punctului D din anexa I la Directiva 91/271, indicând un procent de reducere a CBO5 și a CCO conform prevederilor acestei directive în ceea ce privește tratarea secundară și, în ceea ce privește tratarea terțiară, un procent suficient de reducere a azotului conform tabelului 2 din anexa I la directiva menționată.

22 În aceste condiții, întrucât a considerat că punerea în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), nu se realizase încă, Comisia a formulat prezenta acțiune.

Cu privire la neîndeplinirea obligațiilor

Argumentația părților

23 Comisia observă că Republica Elenă trebuia să ia, până la 31 decembrie 1998, măsurile necesare pentru ca apele urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio să fie colectate și supuse unei tratări conforme cu articolul 3 alineatul (1) al doilea paragraf și cu articolul 5 alineatul (2) din Directiva 91/271 înainte ca acestea să fie evacuate în zona sensibilă a golfului Eleusis.

24 În memoriul în apărare, Republica Elenă susține că Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), a fost executată și că, prin urmare, acțiunea Comisiei este lipsită de temei.

25 În această privință, statul membru menționat arată că tratarea apelor urbane reziduale din regiunea în cauză trebuia efectuată prin intermediul construcției stației de epurare, precum și a rețelelor principală, secundară și terțiară.

26 În ceea ce privește, mai întâi, construcția stației de epurare, precum și rețelele principală și secundară, aceasta ar fi început înainte de introducerea acțiunii în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385).

27 În această privință, autoritățile elene ar fi prezentat Comisiei cereri de cofinanțare a acestor lucrări, acceptate de aceasta din urmă în luna decembrie a anului 2004.

28 Republica Elenă remarcă faptul că reacțiile populației locale, precum și introducerea unor acțiuni în justiție au cauzat o întârziere semnificativă în construcția stației de epurare.

29 Aceasta din urmă ar fi fost în cele din urmă finalizată la 7 aprilie 2011 și, după o perioadă experimentală, stația ar fi fost operațională numai de la 27 noiembrie 2012.

30 Pentru a asigura o urmărire mai cuprinzătoare a funcționării stației de epurare, eșantioane reprezentative ar fi prelevate din apele urbane reziduale la intrarea și la ieșirea din aceasta. Rezultatele obținute ar demonstra că aceste ape sunt supuse unei tratări mai riguroase decât tratarea secundară. În această privință, statul membru menționat prezintă Curții date de la 27 noiembrie 2012 până la 28 iulie 2016, care ar demonstra că tratarea apelor este conformă cu cerințele Directivei 91/271.

31 În ceea ce privește, în continuare, rețeaua principală, Republica Elenă susține că, deși au fost construite colectoare principale, săpăturile și descoperirile arheologice, precum și diversele probleme tehnice întâmpinate au întârziat construcția acestei rețele pe teritoriul aglomerării Eleusina.

32 Referitor, în plus, la rețeaua secundară, Republica Elenă susține că acțiunile în justiție, dificultățile tehnice, condițiile hidrogeologice defavorabile, precum și săpăturile și descoperirile arheologice au provocat o întârziere semnificativă în construirea acestei rețele și au împiedicat construirea anumitor părți din aceasta. Ar rezulta că rețeaua secundară ar fi fost pe deplin realizată, cu excepția părții situate în sectorul Kato Eleusina din aglomerarea Eleusina, permițând astfel deservirea a 95 % din EL-ul regiunii Thriasio Pedio.

33 Republica Elenă precizează însă că tratarea apelor uzate provenite din sectorul Kato Eleusina este asigurată în prezent de centrul de tratare a apelor uzate din Metamorfosis și că, prin urmare, nicio evacuare de ape uzate netratate nu se face în ape de suprafață.

34 În sfârșit, numărul insuficient de racordări, calculate în EL, la rețeaua terțiară ar fi legat de faptul că costul racordării ar fi în sarcina proprietarilor imobilelor, cu sprijinul statului, criza economică nepermițând acestui stat membru să finanțeze racordările menționate fără participarea locuitorilor. Or, aceștia din urmă nu ar fi în măsură să finanțeze respectivele racordări la rețeaua de asanare.

35 În aceste condiții, numărul de racordări la rețeaua terțiară ar atinge 45 % din EL-ul regiunii Thriasio Pedio.

36 Republica Elenă precizează însă că apele urbane reziduale din gospodăriile neracordate ar fi colectate în sisteme de rezervoare și de fose septice înainte de a fi transportate de camioane cu cisternă în stații de epurare învecinate pentru a fi tratate acolo.

37 În memoriul în replică, Comisia susține că, după cum recunoaște însăși Republica Elenă, rețelele secundară și terțiară încă trebuie să fie finalizate.

38 Aceasta își menține astfel criticile și reiterează că Republica Elenă nu s-a conformat încă Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385).

39 Această instituție remarcă faptul că statul membru menționat a comunicat în cele din urmă, în memoriul său în apărare, rezultatele eșantioanelor solicitate. Cu privire la acest aspect, Comisia este de acord că aceste rezultate demonstrează că stația de epurare funcționează în mod adecvat și că toate apele urbane reziduale colectate în prezent sunt supuse unei tratări conforme cu cerințele Directivei 91/271.

40 Referitor însă la rețeaua secundară, Comisia amintește că Republica Elenă recunoaște ea însăși necesitatea de a finaliza construcția acesteia. Astfel, din cei 198 km de conducte prevăzuți, numai 184 ar fi fost instalați, cei din sectorul Kato Eleusina, în aglomerarea Eleusina, lipsind.

41 În ceea ce privește rețeaua terțiară, pe baza elementelor prezentate de Republica Elenă în memoriul său în apărare, Comisia este de acord cu acest stat membru că 45 % din EL-ul regiunii Thriasio Pedio este racordat la aceasta, apele urbane reziduale colectate de acest sistem fiind, prin urmare, supuse unei tratări adecvate.

42 Cu toate acestea, Republica Elenă nu ar demonstra că restul de 55 % din EL-ul acestei regiuni este racordat în vederea unei tratări conforme cu Directiva 91/271. Astfel, în afara indicațiilor cu privire la stația de epurare de la Metamorfosis, care ar primi numai 5 % din încărcătura exprimată în EL, statul membru nu ar prezenta niciun element de natură să dovedească buna funcționare, chiar și numai temporară, a sistemului provizoriu instituit de acesta.

43 Potrivit acestei instituții, chiar dacă Republica Elenă ar demonstra că sistemul funcționează corect, această împrejurare ar constitui numai o circumstanță atenuantă, iar nu o punere în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385).

44 În memoriul în duplică, Republica Elenă susține că Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), a fost executată și că, prin urmare, acțiunea Comisiei este lipsită de temei.

45 Referitor la rețeaua secundară, acest stat membru admite că rămâne de construit o parte infimă.

46 Cât privește racordarea locuitorilor din regiunea Thriasio Pedio la rețeaua terțiară, din informațiile comunicate de aglomerările în cauză din Eleusina, din Aspropyrgos, din Mandra și din Magoula ar reieși că racordările private s-ar afla în creștere constantă.

47 Pe de altă parte, în ceea ce privește partea de 49,3 % din EL-ul regiunii Thriasio Pedio care, potrivit afirmației acestui stat membru făcute în ședință, nu este încă racordată la rețelele de asanare, apele uzate ar fi transportate la un centru de tratare învecinat de către societăți private prin intermediul unor camioane-cisternă. Deși se ține un registru al datelor cu privire la convoaiele de camioane-cisternă care sosesc la destinație, informațiile referitoare la proveniența apelor uzate și coordonatele proprietarului nu ar fi însă păstrate, cu excepția cazului în care este vorba despre deșeuri lichide industriale.

Aprecierea Curții

48 Pentru a determina dacă Republica Elenă a adoptat toate măsurile necesare pentru a se conforma Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în conformitate cu obligația care îi revine în temeiul articolului 260 alineatul (1) TFUE, trebuie să se verifice dacă acest stat membru a respectat pe deplin dispozițiile articolului 3 alineatul (1) al doilea paragraf și ale articolului 5 alineatul (2) din Directiva 91/271, în special prin luarea măsurilor necesare pentru instalarea unui sistem de colectare a apelor urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio și prin supunerea la o tratare mai riguroasă decât tratarea secundară menționată la articolul 4 din această directivă a apelor urbane reziduale din regiunea menționată înainte să fie evacuate în zona sensibilă a golfului Eleusis.

49 În ceea ce privește procedura de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 260 alineatul (2) TFUE, trebuie să se rețină ca dată de referință pentru a se aprecia existența unei astfel de neîndepliniri a obligațiilor data expirării termenului stabilit în scrisoarea de punere în întârziere emisă în temeiul acestei dispoziții (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 36).

50 În speță, după cum s-a amintit la punctul 15 din prezenta hotărâre, întrucât Comisia a trimis Republicii Elene, la 7 mai 2010, o scrisoare de punere în întârziere complementară, în conformitate cu procedura prevăzută la articolul 260 alineatul (2) TFUE, data de referință menționată la punctul anterior din prezenta hotărâre este data expirării termenului stabilit în această scrisoare, și anume 7 iulie 2010.

51 Or, este cert că, la această ultimă dată, apele urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio încă nu erau colectate și supuse unei tratări conforme cu dispozițiile articolului 3 alineatul (1) al doilea paragraf și ale articolului 5 alineatul (2) din Directiva 91/271 înainte ca acestea să fie evacuate în zona sensibilă a golfului Eleusis. Astfel, după cum reiese din memoriul în apărare al acestui stat membru, construcția stației de epurare este ulterioară datei menționate, această construcție nefinalizându-se decât la 7 aprilie 2011, iar stația nefiind funcțională, în afara perioadelor experimentale, decât începând cu 27 noiembrie 2012.

52 În orice caz, Republica Elenă admite, pe de o parte, că rețeaua de colectare secundară nu a fost încă finalizată integral, sectorul Kato Eleusina, în aglomerarea Eleusina, nedispunând încă de o astfel de rețea, și, pe de altă parte, că nu toți locuitorii din regiunea Thriasio Pedio sunt racordați la rețeaua terțiară.

53 În ceea ce privește argumentația Republicii Elene întemeiată pe dificultățile cu care s-ar fi confruntat acest stat membru pentru a se conforma Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, un stat membru nu poate invoca dificultăți de ordin intern pentru a justifica nerespectarea obligațiilor rezultate din dreptul Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 4 mai 2017, Comisia/Regatul Unit, C-502/15, nepublicată, EU:C:2017:334, punctul 48).

54 În aceste condiții, trebuie să se constate că, prin neadoptarea tuturor măsurilor pe care le implică executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), Republica Elenă nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 260 alineatul (1) TFUE.

Cu privire la sancțiunile pecuniare

55 Comisia solicită obligarea Republicii Elene la plata atât a unei penalități cu titlu cominatoriu, cât și a unei sume forfetare.

56 În ceea ce privește cuantumul penalității cu titlu cominatoriu și al sumei forfetare menționate, Comisia se întemeiază pe Comunicarea sa din 13 decembrie 2005 intitulată „Punerea în aplicare a articolului [260 TFUE]” [SEC(2005) 1658], astfel cum a fost actualizată prin Comunicarea C(2015/C 257/01) 6767 a Comisiei din 6 august 2015 intitulată „Actualizarea datelor utilizate pentru calcularea sumei forfetare și a penalităților cu titlu cominatoriu pe care Comisia urmează să le propună Curții de Justiție în cadrul procedurii de constatare a neîndeplinirii obligațiilor” (denumită în continuare „Comunicarea din 13 decembrie 2005”).

Cu privire la penalitatea cu titlu cominatoriu

Argumentația părților

57 Conform punctului 6 din Comunicarea din 13 decembrie 2005, Comisia se bazează pe trei criterii principale pentru a determina cuantumul penalității cu titlu cominatoriu pe care sugerează Curții să o aplice, și anume gravitatea încălcării, durata acesteia și necesitatea asigurării unui efect descurajator al sancțiunii, astfel încât să se evite recidivele.

58 În ceea ce privește gravitatea încălcării constatate, Comisia subliniază că evacuarea apelor uzate netratate la suprafață generează o poluare care se caracterizează printr-un dezechilibru al oxigenului, în timp ce aportul de substanțe nutritive afectează în mod special calitatea maselor de ape de suprafață și a ecosistemelor aferente. În plus, evacuarea unor astfel de ape urbane reziduale ar putea avea repercusiuni importante asupra sănătății publice.

59 Pe de altă parte, executarea incompletă a Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), ar aduce atingere posibilității locuitorilor de a profita de mase de ape de suprafață suficient de curate pentru a permite practicarea unor activități recreative.

60 În ceea ce privește apele urbane reziduale care au fost supuse numai unei tratări insuficiente, Comisia subliniază că simpla recurgere la o tratare secundară nu este suficientă pentru a împiedica orice risc de poluare și de deteriorare a calității apei, precum și a ecosistemelor învecinate dacă apele receptoare au fost recunoscute ca reprezentând o zonă sensibilă, conform articolului 5 din Directiva 91/271. Or, în pofida eforturilor depuse și a măsurilor luate de autoritățile elene, 72 % din apele urbane reziduale nu ar fi colectate conform cerințelor Directivei 91/271, astfel încât neîndeplinirea obligațiilor constatată în această privință prin Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), ar continua.

61 Potrivit Comisiei, eforturile depuse de autoritățile elene, în special de la pronunțarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), ar putea fi eventual considerate circumstanțe atenuante. Astfel, stația de epurare ar fi în prezent în funcțiune, rețeaua principală de canalizare ar fi fost construită, iar rețeaua secundară, cu excepția sectorului Kato Eleusina, ar fi fost realizată.

62 Comisia apreciază însă că aceste circumstanțe atenuante sunt în mare măsură neutralizate de circumstanțele agravante care caracterizează prezenta cauză. Mai precis, s-ar fi scurs mai mult de 12 ani de la pronunțarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385). Cu alte cuvinte, Republica Elenă ar fi avut mai mult de 16 ani de la declanșarea procedurii de constatare a neîndeplinirii obligațiilor pentru a se conforma pe deplin cerințelor care decurg din prevederile Directivei 91/271. În plus, Comisia nu dispune de un calendar orientativ sau de date fiabile care să permită să se precizeze momentul în care Republica Elenă va fi finalizat punerea în aplicare a tuturor măsurilor destinate conformării cu toate cerințele care decurg din Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385).

63 În consecință, având în vedere importanța normelor dreptului Uniunii care fac obiectul neîndeplinirii obligațiilor constatate în această privință prin Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), consecințele acestei neîndepliniri a obligațiilor asupra intereselor generale și particulare, circumstanța atenuantă legată de progresele înregistrate până în prezent, circumstanțele agravante care decurg din incertitudinea cu privire la data la care Republica Elenă se va fi conformat pe deplin acestei hotărâri, claritatea dispozițiilor încălcate ale Directivei 91/271 și comportamentul ilicit repetat al Republicii Elene în materie de respectare a reglementării Uniunii în domeniul mediului și de respectare a hotărârilor Curții, Comisia propune un coeficient de gravitate 5, calculat conform indicațiilor care figurează în Comunicarea din 13 decembrie 2005.

64 În ceea ce privește durata încălcării, Comisia amintește că Curtea a pronunțat Hotărârea Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385) la 24 iunie 2004, în timp ce Comisia a decis să introducă o acțiune în temeiul articolului 260 alineatul (2) TFUE la 19 noiembrie 2015. Întrucât perioada care s-a scurs a fost de 137 de luni, Comisia solicită ca, pe o scară de la 1 la 3, coeficientul pentru durată să fie stabilit la 3.

65 În sfârșit, referitor la coeficientul aferent capacității de plată a statului membru pârât, denumit factorul „n”, această instituție amintește că, prin Comunicarea din 13 decembrie 2005, factorul respectiv este stabilit la 3,48 pentru Republica Elenă.

66 Comisia arată că, potrivit formulei menționate în această comunicare, penalitatea cu titlu cominatoriu zilnică este egală cu suma forfetară de bază uniformă de 670 de euro înmulțită cu coeficientul de gravitate, cu coeficientul de durată și cu factorul „n”. Astfel, în speță, aceasta propune o penalitate cu titlu cominatoriu zilnică de 34 974 de euro.

67 Totuși, această instituție apreciază că penalitatea cu titlu cominatoriu trebuie redusă treptat, în funcție de progresele înregistrate în executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385). Prin urmare, Comisia propune să se aplice, conform punctului 13.2 din comunicarea menționată, o penalitate cu titlu cominatoriu zilnică descrescătoare, al cărei cuantum efectiv ar trebui să fie calculat la finalul fiecărei perioade de șase luni, reducând totalul aferent unor astfel de perioade până la concurența unui procent corespunzător proporției de EL care a fost pusă în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), la finalul perioadei în cauză.

68 Comisia precizează în această privință în cererea sa introductivă că proporția populației din regiunea în cauză care nu dispune de sisteme de colectare și de tratare conforme cu dispozițiile articolului 3 alineatul (1) al doilea paragraf și ale articolului 5 alineatul (2) din Directiva 91/271 corespundea, la momentul introducerii acțiunii, unui EL total de 35 883, iar în memoriul în replică precizează că acest număr era de 27 500.

69 Potrivit Comisiei, pentru a stabili cuantumul definitiv al penalității cu titlu cominatoriu zilnice, ar trebui să se țină seama de fiecare unitate de EL pusă în mod efectiv în conformitate cu prevederile Directivei 91/271 după comunicarea către această instituție de către Republica Elenă a datelor care dovedesc că respectiva punere în conformitate a fost realizată.

70 Republica Elenă susține că nici gravitatea încălcării, nici durata acesteia, nici cooperarea și diligența de care a dat dovadă în cursul procedurii, nici progresele realizate în executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), nu justifică impunerea unei penalități cu titlu cominatoriu. În subsidiar, Republica Elenă contestă metoda de calcul a acesteia.

71 Statul membru menționat apreciază astfel că cuantumul penalității cu titlu cominatoriu propuse este disproporționat în raport cu gravitatea încălcării, ale cărei incidențe asupra mediului din cauza neexecutării obligațiilor specifice care decurg din Directiva 91/271 nu au fost evaluate precis.

72 Republica Elenă consideră că a executat Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în sensul că a realizat infrastructura necesară executării acestei hotărâri.

73 În ceea ce privește gravitatea și durata neîndeplinirii obligațiilor, propunerea Comisiei de a aplica un coeficient 5 nu ar ține seama de faptul că, tocmai, respectiva hotărâre a fost deja executată. În această privință, statul membru menționat susține că prejudiciul cauzat sănătății umane nu este dovedit în speță, dat fiind că apele urbane reziduale ale gospodăriilor care nu au fost racordate la rețeaua secundară nu sunt evacuate direct și în mod necontrolat în ape receptoare, ci sunt colectate în sisteme de rezervoare, precum și de fose septice înainte de a fi transportate de camioane-cisternă în stații de epurare învecinate operaționale pentru a fi tratate acolo. Acest coeficient de gravitate ar fi, în plus, excesiv ținând seama de coeficientul propus de Comisie și reținut de Curte în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia (C-557/14, EU:C:2016:471).

74 Totodată, Comisia ar afirma fără temei că executarea pretins incompletă a Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), poate afecta punerea în aplicare a altor directive ale Uniunii sau poate avea repercusiuni asupra intereselor generale sau particulare în speță.

75 Republica Elenă contestă și afirmațiile Comisiei potrivit cărora acest stat membru ar avea un comportament ilicit repetat în acest domeniu precis al dreptului Uniunii.

76 În speță, potrivit Republicii Elene, ea ar fi dovedit, pe de o parte, că apele urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio sunt supuse unei tratări mai riguroase decât tratarea secundară care permite eliminarea fosforului și a azotului și, pe de altă parte, că partea din populație care nu este încă racordată, din cauza săpăturilor arheologice sau a unor dificultăți financiare, este deservită de centrul de tratare a apelor uzate din Metamorfosis.

77 În condițiile în care Republica Elenă ar fi eliminat sau, cel puțin, ar fi redus substanțial atingerea adusă mediului care decurge din neîndeplinirea obligațiilor constatată prin Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), Republica Elenă propune, în cazul în care Curtea ar decide să îi aplice o penalitate cu titlu cominatoriu, calcularea cuantumului acesteia pe baza unui coeficient de gravitate redus la 1.

78 Pe de altă parte, ținând seama de împrejurările speței, penalitatea cu titlu cominatoriu menționată ar fi disproporționată în raport cu durata încălcării, precum și cu capacitatea de plată redusă a Republicii Elene din cauza crizei economice suferite de aceasta.

79 Astfel, ținând seama de faptul că ar rămâne de realizat numai 5 % din rețeaua secundară, iar Republica Elenă ar fi luat deja măsurile necesare în acest scop, statul membru menționat consideră că ar trebui să se stabilească la 1 coeficientul referitor la durată în vederea calculării eventualei penalități cu titlu cominatoriu.

80 În ceea ce privește capacitatea de plată a statului membru menționat, produsul intern brut (PIB) al acestuia ar fi scăzut cu 25,5 % între anii 2010 și 2016.

81 În sfârșit, în cazul în care Curtea ar decide să îi aplice o penalitate cu titlu cominatoriu, Republica Elenă solicită să se dea curs propunerii Comisiei care constă în aplicarea unei penalități cu titlu cominatoriu descrescătoare în funcție de stadiul executării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), și în calcularea cuantumului acesteia la fiecare scadență semestrială.

Aprecierea Curții

82 Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, impunerea unei penalități cu titlu cominatoriu nu se justifică, în principiu, decât în măsura în care neîndeplinirea obligațiilor rezultată din neexecutarea unei hotărâri anterioare continuă până la examinarea faptelor de către Curte (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 61 și jurisprudența citată).

83 În această privință, trebuie să se arate că, astfel cum reiese din cuprinsul punctelor 30-39 din prezenta hotărâre, Republica Elenă a comunicat, în memoriul său în apărare, rezultatele unor eșantioane reprezentative prelevate în stația de epurare, care demonstrează funcționarea sa adecvată și evidențiază, pentru perioada cuprinsă între 27 noiembrie 2012 și 28 iulie 2016, eficacitatea tratării apelor urbane reziduale colectate, în lumina Directivei 91/271. În această privință, Comisia a confirmat, în memoriul în replică și în ședință, că apele urbane reziduale colectate în prezent sunt supuse efectiv unei tratări conforme cu cerințele directivei menționate.

84 Cu toate acestea, pe de o parte, deși rețeaua principală este finalizată complet în regiunea Thriasio Pedio, rețeaua secundară încă nu a fost construită în sectorul Kato Eleusina din aglomerarea Eleusina, astfel cum susține Comisia și cum recunoaște de altfel Republica Elenă însăși, inclusiv în ședința din fața Curții. Prin urmare, nu se poate considera că rețeaua secundară a fost finalizată integral în regiunea Thriasio Pedio.

85 Pe de altă parte, în ceea ce privește racordarea întregii populații din regiunea Thriasio Pedio la rețeaua terțiară, presupunând chiar că afirmația, formulată de Republica Elenă în ședință, potrivit căreia 50,7 % din EL-ul acestei regiuni erau deja racordați la rețeaua menționată este întemeiată, fapt contestat de Comisie, nu este mai puțin adevărat că 49,3 % din EL-ul regiunii respective continuă să nu beneficieze de o racordare la această rețea terțiară.

86 În aceste condiții, Curtea consideră că Republica Elenă nu a dovedit că executase complet, la data ședinței din fața Curții, obligațiile care decurg din Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385).

87 În consecință, Curtea consideră că obligarea Republicii Elene la plata unei penalități cu titlu cominatoriu constituie un mijloc financiar adecvat în scopul determinării acesteia din urmă să ia măsurile necesare pentru a înceta neîndeplinirea obligațiilor constatată prin Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), și pentru a asigura executarea completă a acesteia din urmă.

88 Cu toate acestea, nu se poate exclude *a priori* ca, la data pronunțării prezentei hotărâri, Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), să fi fost executată în întregime. Astfel, penalitatea cu titlu cominatoriu nu trebuie să fie aplicată decât în ipoteza în care neîndeplinirea obligațiilor ar continua să existe la data acestei pronunțări (a se vedea prin analogie Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 66).

89 Din jurisprudența constantă a Curții reiese că penalitatea cu titlu cominatoriu trebuie stabilită în funcție de nivelul de persuasiune necesar pentru ca statul membru care nu execută o hotărâre în constatarea neîndeplinirii obligațiilor să își modifice comportamentul și să înceteze încălcarea constatată (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 67 și jurisprudența citată).

90 Revine Curții, în exercitarea puterii sale de apreciere în materie, sarcina de a stabili penalitatea cu titlu cominatoriu astfel încât aceasta să fie, pe de o parte, adaptată împrejurărilor și, pe de altă parte, proporțională cu neîndeplinirea obligațiilor constatată, precum și cu capacitatea de plată a statului membru în cauză (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 68).

91 Propunerile Comisiei cu privire la penalitatea cu titlu cominatoriu nu pot fi obligatorii pentru Curte și nu constituie decât o bază de referință utilă. Nici orientări precum cele cuprinse în comunicările Comisiei nu sunt obligatorii pentru Curte, ci contribuie la garantarea transparenței, a caracterului previzibil și a securității juridice în privința modului de acțiune al Comisiei înseși atunci când această instituție prezintă propuneri Curții. Astfel, în cadrul unei proceduri întemeiate pe articolul 260 alineatul (2) TFUE, referitoare la o neîndeplinire a obligațiilor de către un stat membru care continuă, în pofida faptului că această neîndeplinire a obligațiilor a fost deja constatată cu ocazia unei prime hotărâri pronunțate în temeiul articolului 258 TFUE, Curtea trebuie să rămână liberă să stabilească penalitatea cu titlu cominatoriu în cuantumul și sub forma pe care le consideră adecvate pentru a determina acest stat membru să pună capăt neexecutării obligațiilor care decurg din această primă hotărâre a Curții (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 69).

92 În scopul stabilirii cuantumului penalității cu titlu cominatoriu, criteriile de bază care trebuie luate în considerare pentru a asigura natura coercitivă a acesteia, în vederea unei aplicări uniforme și efective a dreptului Uniunii, sunt, în principiu, gravitatea încălcării, durata acesteia și capacitatea de plată a statului membru în cauză. La aplicarea acestor criterii trebuie să se țină seama în special de consecințele neexecutării asupra intereselor private și publice, precum și de urgența nevoii ca statul membru respectiv să se conformeze obligațiilor sale (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 70).

93 În primul rând, în ceea ce privește gravitatea încălcării, trebuie amintit că Directiva 91/271 urmărește protejarea mediului. Lipsa ori insuficiența în special a unor sisteme de tratare a apelor urbane reziduale sunt susceptibile să afecteze mediul și trebuie considerate deosebit de grave (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 71).

94 Trebuie să se constate de asemenea ca agravantă circumstanța că, astfel cum reiese din indicațiile Republicii Elene, executarea completă a Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), nu a intervenit încă, ceea ce echivalează cu o întârziere de aproape 20 de ani, în măsura în care obligația de a asigura conformitatea tratării secundare a apelor urbane reziduale din regiunea Thriasio Pedio ar fi trebuit să fie îndeplinită până la 31 decembrie 1998 (a se vedea în această privință Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia, C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385, punctul 51). Curtea nu poate, prin urmare, decât să constate durata deosebit de semnificativă a unei încălcări care, având în vedere obiectivul menționat mai sus, prezintă, în plus, o anumită gravitate (a se vedea prin analogie Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 74).

95 În ceea ce privește argumentul invocat de Republica Elenă potrivit căruia apele urbane reziduale evacuate de populația din regiunea Thriasio Pedio neracordată la rețeaua terțiară nu ar fi deversate în natură, ci ar fi transportate într-o stație de epurare învecinată cu camioane-cisternă, acest argument, de altfel contestat de Comisie, nu poate fi primit, întrucât Republica Elenă nu prezintă elemente de natură să dovedească buna funcționare a unui astfel de sistem de colectare.

96 Trebuie să se arate însă că situația în regiunea Thriasio Pedio s-a îmbunătățit în raport cu cea care prevala la momentul inițierii procedurii de constatare a neîndeplinirii obligațiilor care a dus la pronunțarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385). Astfel, dacă la acel moment sistemul de colectare a apelor urbane reziduale lipsea complet, la data examinării faptelor de către Curte rețeaua principală a fost finalizată complet, rețeaua secundară de canalizare nu mai trebuie finalizată decât în sectorul Kato Eleusina, iar racordarea populației din regiunea Thriasio Pedio la rețeaua terțiară, așa cum arată Republica Elenă în înscrisurile sale procedurale, a ajuns la 45 % din EL-ul regiunii menționate. În această privință însă, proporția de 50,7 % invocată de acest stat membru, astfel cum reiese din cuprinsul punctului 85 din prezenta hotărâre, nu poate fi reținută, întrucât acesta nu dovedește temeinicia ei.

97 Trebuie, așadar, să se constate că, în prezenta cauză, importanța prejudiciului, care la data pronunțării prezentei hotărâri continuă să fie cauzat sănătății umane și mediului ca urmare a neîndeplinirii imputate a obligațiilor, depinde într-o mare măsură de numărul de situri afectate de această neîndeplinire a obligațiilor. Prin urmare, acest prejudiciu este mai puțin important decât cel care era cauzat sănătății umane și mediului ca urmare a neîndeplinirii inițiale a obligațiilor constatate în Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385) (a se vedea prin analogie Hotărârea din 2 decembrie 2014, Comisia/Grecia, C-378/13, EU:C:2014:2405, punctul 56).

98 În plus, trebuie considerată atenuantă circumstanța că, după cum arată Republica Elenă, regiunea Thriasio Pedio este o regiune care ascunde un patrimoniu arheologic semnificativ și că, din cauza săpăturilor arheologice și a descoperirii unor vestigii arheologice, rețeaua secundară a fost realizată, cu excepția unei părți din aceasta situată în sectorul Kato Eleusina din aglomerarea Eleusina.

99 În ceea ce privește, în al doilea rând, durata încălcării, trebuie amintit că aceasta trebuie să fie evaluată luând în considerare momentul în care Curtea apreciază faptele, iar nu cel în care aceasta este sesizată de Comisie. Or, în speță, durata încălcării, mai precis aproape 14 ani de la data pronunțării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), este considerabilă (a se vedea prin analogie Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 76).

100 Astfel, deși articolul 260 alineatul (1) TFUE nu precizează termenul în care trebuie executată o hotărâre, importanța aplicării imediate și uniforme a dreptului Uniunii impune, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, ca această executare să fie începută imediat și să se realizeze în cel mai scurt termen posibil (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 77 și jurisprudența citată).

101 În al treilea rând, în ceea ce privește capacitatea de plată a statului membru în cauză, din jurisprudența Curții reiese că trebuie să se țină seama de evoluția recentă a PIB-ului acestui stat membru, astfel cum se prezintă ea la data examinării faptelor de către Curte (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 78). În această privință, trebuie să se țină seama de argumentele Republicii Elene potrivit cărora PIB-ul său a scăzut cu 25,5 % între anul 2010 și anul 2016, atunci când acest stat membru a depus memoriul său în apărare în fața Curții.

102 În plus, Comisia a propus Curții să reducă progresiv penalitatea cu titlu cominatoriu în funcție de progresele realizate în executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385).

103 În această privință, trebuie să se arate că, deși, pentru a asigura executarea integrală a hotărârii Curții, penalitatea cu titlu cominatoriu trebuie impusă integral până când statul membru a luat toate măsurile necesare pentru a pune capăt neîndeplinirii constatate a obligațiilor, în anumite cazuri specifice poate fi totuși avută în vedere o sancțiune care ia în considerare progresele eventual realizate de statul membru în executarea obligațiilor sale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 decembrie 2014, Comisia/Grecia, C-378/13, EU:C:2014:2405, punctul 60).

104 În speță, Comisia sugerează ca, pentru calculul penalității cu titlu cominatoriu, să se ia în considerare reducerea progresivă a numărului de EL neconforme cu cerințele Directivei 91/271, ceea ce ar permite să se țină seama de progresele realizate de Republica Elenă în executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), și de principiul proporționalității. Este important ca, prin intermediul acestei degresivități, Republica Elenă să fie încurajată nu numai să finalizeze instalarea sistemului de colectare în sectorul Kato Eleusina în cel mai scurt timp, ci și să se asigure de faptul că un sistem de colectare conform cu cerințele Directivei 91/271 a fost pus în funcțiune în întreaga regiune Thriasio Pedio.

105 Ținând seama de ansamblul împrejurărilor din prezenta cauză, Curtea apreciază ca adecvată impunerea unei penalități cu titlu cominatoriu degresive în cuantum de 18 000 de euro pe zi.

106 În ceea ce privește periodicitatea penalității cu titlu cominatoriu, componenta degresivă a acesteia este stabilită, conform propunerii Comisiei, pe o bază semestrială, dat fiind că furnizarea probei conformității cu Directiva 91/271 poate necesita un anumit timp și pentru a ține seama de progresele eventual realizate de statul membru pârât. Va trebui astfel să se reducă cuantumul total aferent fiecăreia dintre aceste perioade cu un procent care corespunde proporției reprezentate de numărul de unități de EL puse efectiv în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în regiunea Thriasio Pedio (a se vedea prin analogie Hotărârea din 15 octombrie 2015, Comisia/Grecia, C-167/14, nepublicată, EU:C:2015:684, punctul 66).

107 În consecință, Curtea apreciază oportun, în exercitarea puterii sale de apreciere, să fixeze o penalitate cu titlu cominatoriu semestrială de 3 276 000 de euro.

108 Din ansamblul considerațiilor care precedă rezultă că se impune obligarea Republicii Elene la plata către Comisie a unei penalități cu titlu cominatoriu de 3 276 000 de euro pe semestru de întârziere în punerea în aplicare a măsurilor necesare pentru a se conforma Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), de la data pronunțării prezentei hotărâri până la executarea completă a Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), al cărei cuantum efectiv trebuie calculat la finalul fiecărei perioade de șase luni prin

reducerea cuantumului total aferent fiecăreia dintre aceste perioade cu un procent corespunzător proporției reprezentate de numărul de unități de EL puse în mod efectiv în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în regiunea Thriasio Pedio la finalul perioadei avute în vedere în raport cu numărul de unități de EL care nu au fost puse în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în această regiune în ziua pronunțării prezentei hotărâri.

Cu privire la suma forfetară

Argumentația părților

109 Comisia solicită Curții obligarea Republicii Elene la plata unei sume forfetare zilnice de 3 828 de euro, calculată pe baza Comunicării din 13 decembrie 2005, al cărei cuantum rezultă din înmulțirea sumei forfetare de bază uniforme, stabilită la 220 de euro, cu coeficientul de gravitate 5 și cu factorul „n” 3,48, de la data pronunțării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), până la data pronunțării prezentei hotărâri sau până la data la care se va fi executat Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), dacă această executare intervine înainte de pronunțarea prezentei hotărâri.

110 În speță, s-ar fi scurs 4 165 de zile între Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), și decizia Comisiei de a formula prezenta acțiune în temeiul articolului 260 alineatul (2) TFUE, și anume la 19 noiembrie 2015. În consecință, suma forfetară totală la data acestei decizii a Comisiei ar fi egală cu suma forfetară zilnică în discuție la punctul anterior, înmulțită cu acest număr de zile, și anume 15 943 620 de euro, cuantum care ar fi superior sumei forfetare minime stabilite pentru Republica Elenă, care ar fi de 1 933 000 de euro.

111 Întrucât cuantumul sumei forfetare îl depășește pe cel al sumei forfetare minime, ar trebui aplicată suma forfetară zilnică de 3 828 de euro potrivit modalităților precizate la punctul 110 din prezenta hotărâre.

112 Republica Elenă arată că a executat Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), întrucât lucrările destinate să asigure executarea sa au fost efectuate și, în ceea ce privește lucrările care urmează să fie realizate, măsurile necesare în acest scop au fost deja luate. În plus, acest stat membru ar fi cooperat în mod sistematic și loial cu serviciile Comisiei. Pe de altă parte, nu ar exista un risc de recidivă, dat fiind că Republica Elenă ar fi eliminat sau cel puțin ar fi redus considerabil orice atingere suplimentară adusă mediului. Prin urmare, acest stat membru susține că aplicarea unei sume forfetare nu se justifică în speță.

113 În cazul în care Curtea ar decide totuși să aplice Republicii Elene o sumă forfetară, acest stat membru remarcă faptul că ziua care trebuie luată în considerare ca punct de plecare pentru calculul acesteia nu poate fi cea a pronunțării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), întrucât, ținând seama de lucrările de construcție în curs, această hotărâre nu putea fi executată la acea dată, ci la o dată situată după expirarea unui termen rezonabil pentru executarea ei.

114 În orice caz, ar reveni Curții sarcina de a aprecia dacă, având în vedere conjunctura economică „extrem de dificilă” cu care s-ar confrunta Republica Elenă, trebuie în mod obiectiv ca statul membru menționat să fie obligat la plata unei astfel de sume sau, dimpotrivă, ca el să fie complet scutit de aceasta.

115 În orice caz, Republica Elenă contestă metoda de calcul a Comisiei. Ea susține că, în cazul în care ar trebui să fie obligată la plata unei sume forfetare zilnice, această sumă ar trebui să se ridice la 765,60 euro, iar în ipoteza în care Curtea ar decide aplicarea unei sume forfetare unice, această sumă ar trebui să fie în cuantum de 1 933 000 de euro.

Aprecierea Curții

116 Trebuie amintit, cu titlu introductiv, că Curtea este competentă, în exercitarea puterii sale de apreciere care îi este conferită în domeniul avut în vedere, să impună, cumulativ, o penalitate cu titlu cominatoriu și o sumă forfetară (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 91).

117 Obligarea la plata unei sume forfetare și stabilirea cuantumului eventual al acestei sume trebuie, în fiecare cauză, să depindă de ansamblul elementelor pertinente care se raportează atât la caracteristicile neîndeplinirii constatate a obligațiilor, cât și la atitudinea proprie a statului membru vizat de procedura inițiată în temeiul articolului 260 TFUE. În această privință, dispoziția respectivă învestește Curtea cu o largă putere de apreciere în scopul de a decide dacă trebuie sau nu trebuie aplicată o astfel de sancțiune și de a stabili, dacă este cazul, cuantumul acesteia (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 92).

118 În prezenta cauză, ansamblul elementelor de drept și de fapt care au condus la constatarea neîndeplinirii obligațiilor avute în vedere, în special împrejurarea că au fost deja pronunțate alte hotărâri, și anume, pe lângă Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), Hotărârea din 7 februarie 2013, Comisia/Grecia (C-517/11, nepublicată, EU:C:2013:66), și Hotărârea din 15 octombrie 2015, Comisia/Grecia (C-167/14, nepublicată, EU:C:2015:684), prin care se constată neîndeplinirea obligațiilor care îi revin Republicii Elene în materia tratării apelor urbane reziduale, constituie un indiciu în sensul că prevenirea efectivă a repetării în viitor a unor încălcări similare ale dreptului Uniunii este de natură să necesite adoptarea unei măsuri disuasive precum obligarea la plata unei sume forfetare (a se vedea prin analogie Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 93).

119 În aceste împrejurări, revine Curții, în exercitarea puterii sale de apreciere, obligația de a stabili cuantumul acestei sume forfetare astfel încât aceasta să fie, pe de o parte, adaptată împrejurărilor și, pe de altă parte, proporțională cu încălcarea săvârșită (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 94).

120 Printre factorii pertinenți în această privință se numără în special elemente precum gravitatea încălcării constatate și perioada în care aceasta a continuat după pronunțarea hotărârii de constatare (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 95).

121 Împrejurările cauzei care trebuie luate în considerare reies în special din considerațiile de la punctele 92-101 din prezenta hotărâre, referitoare la gravitatea și la durata încălcării, precum și la capacitatea de plată a statului membru în cauză.

122 Referitor la gravitatea încălcării în discuție, trebuie să se arate că, în ceea ce privește construcția rețelei secundare, numai o parte dintr-o aglomerare este în continuare lipsită de o astfel de rețea, și anume sectorul Kato Eleusina, în aglomerarea Eleusina, iar, în ceea ce privește proporția din EL-ul regiunii Thriasio Pedio racordată la rețeaua terțiară, aceasta este de 45 %. Trebuie să se arate însă că, în medie, în cea mai mare parte a perioadei cuprinse între data pronunțării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), și cea a pronunțării prezentei hotărâri, această regiune nici măcar nu a dispus de o stație de epurare, aceasta din urmă nefiind operațională decât de la 27 noiembrie 2012. În consecință, este necesar ca această încălcare să fie considerată mai gravă în vederea calculării sumei forfetare decât în vederea stabilirii penalității cu titlu cominatoriu.

123 În plus, în ceea ce privește durata încălcării, pe lângă considerațiile care figurează la punctele 99 și 100 din prezenta hotărâre, în vederea stabilirii sumei forfetare, trebuie să se ia în considerare faptul că Republica Elenă, deși a cooperat sistematic cu serviciile Comisiei, nu a respectat diferitele calendare pe care și le fixase ea însăși în scopul de a asigura punerea în conformitate a tratării apelor urbane reziduale din întreaga regiune Thriasio Pedio. Din dosarul prezentat Curții reiese astfel că Comisia nu a primit de la acest stat membru niciun calendar fiabil care să permită să se aprecieze data de la care Comisia ar putea constata un progres real în punerea în aplicare a măsurilor necesare în vederea executării Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), și, prin urmare, pentru a se conforma prevederilor Directivei 91/271.

124 Justificările invocate în această privință de Republica Elenă, și anume faptul că întârzierea în executarea acestei hotărâri ar fi cauzată de unele dificultăți interne, nu pot fi reținute. Astfel, după cum s-a amintit la punctul 53 din prezenta hotărâre, un stat membru nu poate invoca dificultăți de ordin intern pentru a justifica nerespectarea obligațiilor rezultate din dreptul Uniunii, o asemenea argumentație neputând fi, prin urmare, primită.

125 Trebuie, așadar, să se constate că neîndeplinirea obligațiilor imputată Republicii Elene a continuat o perioadă considerabilă.

126 În sfârșit, astfel cum a arătat Comisia, trebuie avut în vedere numărul mare al hotărârilor, menționate la punctul 118 din prezenta hotărâre, prin care s-a constatat neîndeplinirea de către Republica Elenă a obligațiilor sale în materia tratării apelor urbane reziduale. Or, caracterul repetat al comportamentului ilicit al unui stat membru se dovedește cu atât mai inacceptabil cu cât se manifestă într-un sector în care efectele asupra sănătății umane și asupra mediului sunt deosebit de semnificative. În această privință, o repetare a unor conduite ilicite ale unui stat membru într-un sector specific poate constitui un indiciu în sensul că prevenirea efectivă a repetării în viitor a unor încălcări similare ale dreptului Uniunii este de natură să necesite adoptarea unei măsuri disuasive precum obligarea la plata unei sume forfetare (Hotărârea din 22 iunie 2016, Comisia/Portugalia, C-557/14, EU:C:2016:471, punctul 99).

127 Cu toate acestea, astfel cum s-a arătat la punctul 121 din prezenta hotărâre, trebuie să se țină seama și de elemente precum cele menționate la punctele 92-101 din prezenta hotărâre, printre care cele referitoare la dificultățile legate de săpăturile arheologice și de descoperirea unor vestigii arheologice în regiunea Thriasio Pedio, precum și la efectele crizei economice suferite de Republica Elenă asupra capacității de plată a acestui stat membru.

128 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, Curtea consideră că se va face o justă apreciere a împrejurărilor cauzei prin stabilirea la 5 000 000 de euro a cuantumului sumei forfetare pe care Republica Elenă va trebui să o achite.

129 În consecință, se impune obligarea Republicii Elene la plata către Comisie a sumei forfetare de 5 000 000 de euro.

Cu privire la cheltuielile de judecată

130 Potrivit articolului 138 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Comisia a solicitat obligarea Republicii Elene la plata cheltuielilor de judecată, iar neîndeplinirea obligațiilor a fost constatată, se impune obligarea acesteia la plata cheltuielilor de judecată.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară și hotărăște:

1) **Prin neadoptarea tuturor măsurilor pe care le impune executarea Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), Republica Elenă nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 260 alineatul (1) TFUE.**

2) **În cazul în care neîndeplinirea obligațiilor constatată la punctul 1 se menține până la pronunțarea prezentei hotărâri, obligă Republica Elenă la plata către Comisia Europeană a unei penalități cu titlu cominatoriu de 3 276 000 de euro pe semestru de întârziere în punerea în aplicare a măsurilor necesare pentru a se conforma Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), de la data pronunțării prezentei hotărâri până la executarea completă a Hotărârii din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), al cărei cuantum efectiv trebuie calculat la finalul fiecărei perioade de șase luni prin reducerea cuantumului total aferent fiecăreia dintre aceste perioade cu un procent corespunzător proporției reprezentate de numărul de unități de echivalent-locuitor puse în mod efectiv în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în regiunea Thriasio Pedio la finalul perioadei avute în vedere în raport cu numărul de unități de echivalent-locuitor care nu au fost puse în conformitate cu Hotărârea din 24 iunie 2004, Comisia/Grecia (C-119/02, nepublicată, EU:C:2004:385), în această regiune în ziua pronunțării prezentei hotărâri.**

3) **Obligă Republica Elenă la plata către Comisia Europeană a unei sume forfetare de 5 milioane de euro.**

4) **Obligă Republica Elenă la plata cheltuielilor de judecată.**

Semnături